

РЕЦЕНЗИЯ

Рецензент: проф. д-р Тодорка Стоянова Атанасова-Калайджиева, катедра „Мениджмънт“, Стопански факултет на Тракийски университет, Стара Загора, научна специалност „Организация и управление на производството (управление на предприятието)“, професионално направление 3.7 „Администрация и управление“, област на висше образование 3 „Социални, стопански и правни науки“.

Автор на дисертационния труд: Петя Валентинова Йорданова

Тема на дисертационния труд: „АДАПТИРАНЕ НА МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА ВЪВ ФРАНЧАЙЗИНГОВИЯ БИЗНЕС“

I. ОБЩО ПРЕДСТАВЯНЕ:

Дисертационният труд на Петя Валентинова Йорданова е обсъден и насочен за публична защита на заседание на катедра „Търговски бизнес“ при СА „Д.А. Ценов“ - Свищов.

Разработеният дисертационен труд има общ обем от 210 стандартни страници, включващ въведение, три глави, заключение, използвана литература, декларация за оригиналност и достоверност, приложение в обем от 6 страници, представляващо анкетна карта.

Използваната литература включва общо 118 литературни източника, от които 68 са на кирилица (в т.ч. на български и руски език) и 50 източника на чужд език.

Резултатите от изследването и анализа в дисертацията са представени на 48 фигури и 8 таблици.

Рецензията ми е възложена на основание Заповед № 285/12.04.2019 г. на Ректора на СА „Д.А.Ценов“ – Свищов, като член на Научно жури, избрано от Факултетен съвет на Факултет „Производствен и търговски бизнес“, Протокол №8/10.04.2019 г. Изготвена е съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А.Ценов“ – Свищов.

II. ОЦЕНКА НА ФОРМАТА И СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

1. Актуалност на разработения в дисертационния труд научен проблем:

Актуалността на темата на дисертационния труд произтича от обстоятелството, че франчайзингът се наложи и у нас, като бизнес концепция и ноу-хау за стопанска дейност в различни сфери на икономиката. Той се превърна в един от успешно развиващите се бизнес методи, като резултат от интернационализацията на съвременната търговия. Промените в пазарната среда оказват силно влияние върху дейността на франчайзинговите предприятия. Затова те са принудени да фокусират вниманието си върху произтичащите от тях разнообразни по характер рискове, като това се превръща във важно условие за тяхното ефективно управление. От друга страна, на управлението на риска при франчайзодателя трябва да се гледа като процес на минимизиране на загубите, които са следствие от неконтролируеми събития и фактори, породени от динамичния характер на външната среда. Някои от основните сферите, от които франчайзодателят може да очаква заплахи, в следствие на което и да понесе загуба са правните отношения между франчайзинговите субекти, маркетингови, финансови, организационно-оперативни и други дадености.

В литературата съществуват изследвания и анализи на франчайзингът, но в основната си част са от гледна точка на отделни сектори и разгледани в юридически аспект, но

недостатъчно са проучванията в управленски аспект. В дисертационния труд докторантката фокусира изследването и анализа върху адаптиране на модел за управление на риска във франчайзинговия бизнес на примера на сектор куриерски услуги. В този смисъл считам, че избраната тема на дисертационния труд е актуална, също така значима за икономическата теория и стопанската практика, а е и дисертабилна по обхват на изследването.

2. Предмет и обект, теза, цел и задачи, методи, информационна база на изследването:

Предмет на изследването в дисертационния труд е рискът в дейността на франчайзодателя и неговото управление.

Обект на изследване е франчайзинговото предприятие с акцент бизнес дейността на франчайзодателя. Основно се изследва „Еконт Експрес“ ООД, което е куриерско предприятие и франчайзодател на дейността. За да се съпостави дейността на избраното предприятие в изследването е включен и втори стопански субект „Спиди“ – експресни куриерски услуги, което не функционира на франчайзингов принцип.

В дисертационния труд е формулирана изследователска теза, която е доказуема и напълно съответства на изследваната проблематика в дисертацията.

Целта на научната разработка е правилно формулирана. Тя кореспондира с изследователската теза и е подчинена на темата на дисертационния труд.

Основните задачи, които се решават, за да се изпълни поставената цел са пет. Те произтичат от поставената цел и логически се свързват със съдържателната структура на дисертацията.

Изпълнението на поставената цел и решаването на основните задачи се извършва чрез комплекс от методи: иконометрични, статистически и регресионен анализ; индукция и дедукция; емпирични, математически и графични методи, анкетен метод.

Аргументирано са представени ограничителните условия при осъществяване на изследването и анализа в дисертационния труд.

Положително впечатление в дисертацията прави използваната разнородна информационна база, която включва научни разработки и публикации на автори от българската и чуждестранната литература, статистическа, фирмена и нормативна информация. Използваните източници са цитирани точно. Източник на информация е и проведеното собствено емпирично изследване. Осигурената разнообразна по характер информация е много добра основа за задълбочен анализ и сравнения.

3. Структурна и съдържателна характеристика на дисертационния труд:

Дисертационният труд в структурно отношение и по обем отговаря на изискванията за придобиване на ОНС „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление (търговия)“. Балансирано е съотношението между отделните структурните части на научната разработка.

Във въведението на дисертацията се представят актуалността на разработваната тема, обектът и предметът на изследване, целта и задачите, изследователската теза. Посочени са методите на изследване и възприетите ограничителни условия, които се спазват при изследването.

Първа глава на дисертационния труд има подчертано теоретичен характер. На основа изследвания от водещи наши и чужди автори по проблематиката докторантката осъществява обстоен литературен анализ. Прави обосновани заключения, характеризиращи понятието „риск“, неговата „природа“, свързва риска с предприемаческата дейност и др. Извежда понятиен апарат на изследването и предлага собствена дефиниция на понятието „риск“. От изложението проличава много доброто познаване от авторката на общата икономическа

теория. Охарактеризиран е франчайзинговият бизнес, от гледна точка на предприемачеството, търговията, финансите, маркетинга, управлението, представени са неговите особености и предимства. Тук отново се вижда дълбочина в познаването на тази специфична тематика. В трети параграф на работата се прави добра логическа връзка между двете изследвани категории „риск“ и „франчайзингов бизнес“. В изложението ясно се откроява авторовото мнение по дискуссионни понятия и въпроси. На базата на осъществения литературен анализ се формулират основни изводи.

Втора глава на дисертационния труд се отличава с теоретико-методичен характер. В първи параграф е представен задълбочен литературен обзор, в резултат на които е направен извод от докторантката за необходимостта от съвместното прилагане на количествения и качествения подходи за изследване на риска във франчайзинговия бизнес.

Във втори параграф се акцентира върху анализа на методите за управление на риска във франчайзинговия бизнес, разглеждат се методите за управление на риска в дейността на франчайзодателя. На базата на анализа на схващанията на водещи изследователи и във връзка с наложения количествен и качествен подход се изгражда цялостен количествен и качествен методически инструментариум. Количествено дефинираните методи включват: натрупване на рисковите ставки, оценка на капиталови активи (CAPM), среднопретеглена цена на капитала, оперативен и финансов ливъридж, критичната точка, вътрешната норма на възвращаемост (IRR), приходна стойност (множител на капитализация), симулационен метод „Монте Карло“, CVP метод и регресионен анализ. Качествените методи за анализ на управлението на риска в бизнес дейността на франчайзодателя включват: предварителен анализ на риска, анализ на опасностите, анализ на дървото на грешките (FTA), анализ на дървото на събитията (ETA), причинно-следствен анализ (CCA), метод „Делфи“. Проличава много добро познаване от докторантката на същността, предимствата и трудностите при използване на всеки от изброените методи. Изразено е мнението, че методите за управление на риска в дейността на франчайзодателя трябва да се подбират съобразно спецификата на рисковата ситуация, а апробирането на даден модел за управление на риска налага перманентен контрол за въздействието му върху крайния резултат. В тази връзка при установяване на промяна във вътрешните и външните условия се налага допълване или коригиране на избрания алгоритъм за управление на риска във франчайзинговия бизнес.

В трети параграф на втора глава на фиг. 5 се представя алгоритъм за управление на риска, който е разработен от докторантката. Той се основава на прилагането на количествен и качествен подходи за оценка. Обстойно са дефинирани и шестте основни етапа, чрез които се реализира алгоритъмът: 1) Планиране управление на риска на франчайзодателя; 2) Идентифициране на рисковете в бизнес дейността, схематично представени на фиг. 6; 3) Прогнозиране на риска; 4) Качествена и количествена оценка на риска чрез регресионен анализ; 5) Планиране и реагиране на риска; 6) Мониторинг и контрол върху риска, като се представят и контролни стратегии за управление риска (фиг.7). В така представената последователност от дейности, разработеният алгоритъм може да се определи като цялостен модел за управление на риска във франчайзинговия бизнес.

Изложението във втора глава се отличава с логическа свързаност, задълбоченост на осъществения теоретичен анализ, правилно установени причинно-следствени връзки и формулирани изводи.

Трета глава има характер на конструктивна, като в нея докторантката на база реални данни от дейността на франчайзодателя „Еконт Експрес“ апробира разработения модел за управление на риска, за да се изведат основни препоръки и насоки за усъвършенстване на франчайзинговия бизнес. В структурно отношение тази глава на дисертационния труд се осъществява в три логически свързани параграфа.

В първи параграф е извършен ситуационен анализ на стопанската дейността на „Еконт Експрес“. Първоначално анализът е насочен към оценка на ситуацията на пазара на куриерски услуги в България, на който е позиционирано изследваното предприятие. Чрез индекса на Херфиндал-Хиршман се установява, че този пазар е сравнително конкурентен в страната и се отличава с умерена пазарна концентрация. Счита се, че изборът на обект за изследване в дисертационния труд правилно е насочен към подобно франчайзинговото дружество като „Еконт Експрес“, тъй като то е с водеща позиция сред куриерските компании в България. Има добре развита франчайзингова мрежа у нас. Притежава 43 собствени офиса и 252 успешни бизнес партньори. В допълнение от анализа произтича извода, че изследваното дружество е успешно развиващо се франчайзингово предприятие и е лидер на пазара за куриерски услуги в страната. Едновременно с това пред компанията от позицията на франчайзодател налице са редица рискови ситуации от обективен и субективен характер. При извършване на ситуационния анализ се оценят основни финансови и нефинансови индикатори за период от дванадесет години (от 2006 до 2017 год.) Към първите се отнасят: нетни приходи от продажби, нетна печалба, коефициент на ефективност на приходи, коефициент на ефективност на разходи, коефициент на финансова автономност и коефициент на задлъжнялост, а към вторите: пазарен дял на компанията, водещи конкуренти, обхват на предоставените услуги и потребители на куриерски услуги. Чрез същите финансови и нефинансови индикатори се извършва анализ на един от основните конкуренти на „Еконт Експрес“ - нефранчайзинговия аналог „Спиди“. Анализът на икономическото състояние на нефранчайзинговия конкурент „Спиди“ позволява да се сравнява, а на тази основа и подобрява дейността, да се изследва и управлява рискът на франчайзодателя „Еконт“, не само спрямо „Спиди“, но също така спрямо останалите конкуренти в сектора.

Втори параграф представлява поэтапна апробация на теоретично дефинирания във втора глава на дисертационния труд модел за управление на риска във франчайзинговия бизнес на база франчайзингово дружество „Еконт Експрес“, схематично отразен на фиг. 26. Представеният практически модел се отличава с много точно прилагане на методическата рамка за оценка на риска и неговото управление на база на използване на система от финансови показатели, както и е извършен регресионен анализ за установяване на корелационни връзки между някои от посочените показатели. Осъществено е и собствено анкетно проучване, включващо 27 въпроса насочени към франчайзодателя на франчайзинговата компания „Еконт“. Получените резултати в отделните етапи на апробация на модела са пояснени словесно, представени са графично и отразени в таблична форма както за изследваното дружество „Еконт“, а така също и за неговия конкурент - фирма „Спиди“. Интерпретацията на получените резултати се отличава с точност и прецизност, която показва задълбочено познаване от докторантката на изследваната тематика и изследвания обект.

В трети параграф в следствие на проведеното изследване и анализ са формулирани основни изводи и направени препоръки за управление на риска във франчайзинговия бизнес, които са структурирани в хронологичен вид според констатирания проблем и начин на неговото преодоляване.

Като цяло изложението в трета глава демонстрира дълбочина в познанията на докторантката, аргументираност в представените предложения. Резултатите, получени от практическото апробиране на модела за управление на риска може да се приемат като оригинална страна на настоящото научно изследване, свързани с дейността на конкретна компания в лицето на „Еконт Експрес“.

Заклучението на дисертационния труд синтезира обобщения на получените резултати от проведеното изследване и анализ.

Общата ми оценка за структурната и съдържателна характеристика на дисертационния труд на докторантката мога да обобща така: Доказана е изследователската теза; Изпълнена е поставената цел и са решени първоначално заложените задачи; Стилът на изразяване е научен и разбираем. При разработване на дисертационния труд авторката е спазила правилата на научната етика. Използваните автори са цитирани точно и правилно. Дисертационния труд е оформен много добре.

4. Публикации по дисертационния труд:

Докторантката Петя Валентинова Йорданова прилага по темата на разработения от нея дисертационен труд две научни студии, два научни доклада от конференции, има едно участие в научна дискусия и едно участие в научен семинар на докторанти в страната. Публикуваните научни разработки са самостоятелни, отпечатани в Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“ на СА „Д. А. Ценов“ и в сборници с доклади от научни конференции, едната от които е международна, а една от научните разработки е публикувана като глава на монография. Представените публикации доказват, че резултатите от дисертационния труд са получили нужната популярност в страната. Темите и съдържанието на научните публикации напълно отразяват съдържанието на дисертационния труд.

Авторефератът на дисертационен труд отговаря на изискванията и обективно отразява неговата структура и съдържание.

III. НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

Представените в авторската справка на докторантката, приноси синтезирам по следния начин:

1. Принос, произтичащ от разширяване и обогатяване на литературата, и научното познание със същността на риска в дейността на франчайзодателя и неговото управление, основано на интердисциплинарност и логическа обосновааност.

2. Принос с теоретико-приложен характер е конструираният собствен алгоритъм за управление на риска в бизнеса на франчайзодателя, чрез логически свързани етапи при неговото прилагане.

3. Оригинален принос с практико-приложен характер е проведеното собствено емпирично проучване на франчайзинговото предприятие „Еконт“ и нефранчайзинговия конкурент „Спиди“ и апробираният модел за управление на риска, който позволява да се ограничи и елиминира неговото влияние във франчайзинговата дейност, а също в търговския бизнес като цяло. Чрез предложения и тестван методически инструментариум са систематизирани изводи и препоръки за риск мениджмънта, които могат успешно да се приложат в франчайзинговия бизнес.

IV. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ, ВЪПРОСИ И ПРЕПОРЪКИ:

Безспорни са качествата и достойнствата на рецензирания дисертационен труд, затова главно моите бележки и препоръки към докторантката са свързани с бъдещото ѝ научно развитие, а именно:

Необходимо е да публикува разработения модел за управление на риска във франчайзинговата дейност в международно научно издание с импакт фактор и/или импакт ранг, с което ще популяризира резултатите от своето изследване не само в страната;

Необходимо е да участва с научни доклади и презентации в научни конференции не само в страната, но и в чужбина, с което ще обмени опит и мнения с учени от други страни, работещи в същата област на познанието.

Към авторката на разработения дисертационен труд имам следните въпроси:

1. Пояснете защо според Вас (цитирам): „Управлението, като технология, трябва да бъде насочено към решение само на локални, тясно специализирани задачи в рамките на отделни структурни бизнес цикли на франчайзинговата организация“? Как бихте свързали процесите на глобализация с ролята на фирменото управление, в т.ч. и с управлението на риска?

2. Считате ли, че разработеният модел за управление на риска може да се приложи и в други икономически сектори у нас? В този смисъл трябва ли той да се промени и адаптира към техните специфични особености?

V. ОБОБЩЕНО ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

В обобщение на изложеното по-горе с пълна убеденост считам, че докторантката Петя Валентинова Йорданова е разработила на необходимото научно равнище своя дисертационен труд. С пълно основание мога да твърдя, че тя много добре познава и успешно прилага съвременни методи за изследване и анализ в областта на икономиката и управлението, правилно интерпретира получените резултати, има и доказани научно-приложни приноси.

В тази връзка позволявам си да предложа на уважаемото Научно жури да оцени високо разработения дисертационен труд и да гласува положително за присъждането на докторантката **Петя Валентинова Йорданова** образователната и научна степен „**доктор**“ по докторска програма „Икономика и управление (търговия)“ в професионално направление 3.8. „Икономика“, област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“.

18.05.2019 г.
Стара Загора

Рецензент:
(проф. д-р Тодорка Ст. Атанасова-Калайджиева)